

Kultúrne Krásy Slovenska

Hrady najkrajšie zrúcaniny

KULTÚRNE KRÁSY SLOVENSKA

Daniel Kollár
Jaroslav Nešpor

HRADY najkrajšie zrúcaniny

Kultúrne Krásky Slovenska

Hrady – najkrajšie zrúcaniny

1. vydanie, 2007

Autori: Daniel Kollár a Jaroslav Nešpor

Lektor: Peter Horanský

Zodpovedný redaktor a editor: Daniel Kollár

Technický redaktor: Marianna Lázníčková

Jazyková úprava: Dagmar Repaská

© Fotografie: Mária Bizubová, Peter Horanský, Daniel Kollár, Zuzana Kollárová,
Tibor Kollár, Ján Lacika a Marianna Lázníčková

Fotografia na obálke: Hrad Hrušov na litografii z roku 1845

Staré pohľadnice: z archívu Jána Hanušina a Petra Horanského

Rytiny a obrazy: z archívu Petra Horanského a Jaroslava Nešpora

Pôdorysy: Jaroslav Nešpor, kresby s použitím rôznych zdrojov

Mapy: Ján Lacika

Dizajn a typografia: Zuzana Kollárová a Marianna Lázníčková

Tlač: VKÚ, a. s., Harmanec

Akékoľvek, hoci aj čiastočné použitie diela je dovoľené len s písomným súhlasom vydavateľstva DAJAMA.

© DAJAMA, Ľubfanská 2, 831 02 Bratislava

tel. +421 (2) 446 317 02, info@dajama.sk, www.dajama.sk

ISBN 978-80-89226-41-2

S FINANČNOU PODPOROU MINISTERSTVA KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Slovo vydavateľa

Milí čitatelia,

vydavateľstvo DAJAMA začalo v nadväznosti na časopis Kráasy Slovenska, ktorého je nkladateľom, tematicky spracovávať jednotlivé pozoruhodnosti Slovenska. V rámci svojej novej edície Kultúrne Kráasy Slovenska pripravuje tituly súvisiace s kultúrnym dedičstvom našej krajiny (prvý titul pod názvom Drevené kostoly vyšiel v januári 2007, druhý titul Najkrajšie mestá v novembri 2007) a súčasťou tejto novej edície je aj titul Hradý – najkrajšie zrúcaniny.

Jeho výber nie je náhodný. Viaceré slovenské hradý sú totiž symbolom nielen jednotlivých regiónov Slovenska, ale patria aj k najkrajším cieľom mnohých turistických výletov a trás. Aj časopis Kráasy Slovenska sa od začiatku svojej existencie v roku 1921 systematicky venuje opisu, charakteristike a aj predstaveniu rôznych príbehov v súvislosti so slovenskými hradmi. Z tohto dôvodu sme sa podujali vybrať tie najkrajšie zrúcaniny nielen z vizuálneho hľadiska, ale aj z turistického pohľadu. Keďže publikácií o hradoch je už neúrekom, tak sme sa snažili priblížiť vybrané hradý iným spôsobom ako tie doteraz existujúce. „Naše hradý“ sa snažia byť tak trochu turistickým sprievodcom o hrade a ich cieľom je poskytnúť čitateľovi komplexnú predstavu o hrade ešte skôr, ako ho navštívi. Každé predstavenie hradu začína opisom turistických prístupových ciest k nemu a pokračuje krátkou históriou, súčasnosťou a zaujímavosťami nachádzajúcimi sa v jeho bezprostrednom okolí. Texty o hradoch sú popretkávané povestami, príbehmi a legendami, ktoré sa viažu k hradu, jeho obyvateľom a historickým udalostiam. Nechýbajú dobové ilustrácie, staré pohľadnice, pôdorysy, mapky a samozrejme súčasné fotografie.

Vybrať do publikácie „len“ 33 najkrajších hradných zrúcanín nebolo vôbec jednoduché. Uvedomujeme si, že v tejto súvislosti ide o naše čisto subjektívne názory na malebnosť zrúcaniny a s našimi predstavami sa nemusia úplne stotožniť iní odborníci alebo aj čitatelia. Našou snahou bolo vybrať také hradné zrúcaniny, ktoré sú najkrajšie z estetickej stránky a patria aj k najkrajším turistickým miestam. Dúfame, že vás náš výber najkrajších hradných zrúcanín zaujme a prepáčite nám aj prípadnú absenciu toho „svojho“ hradu. Prajeme vám nádherné potulky po slovenských hradoch a veľa príjemných zážitkov z objavovania ich už často zabudnutej krásy.

*Daniel Kollár
Peter Augustini*

▼ Hrad Dobrá Voda na olejomalbe z 18. storočia

Slovensko a hrady

Slovensko je krajina bohatá na kultúrno-historické opevnené a reprezentačné objekty bývania. Na jeho území možno napočítať viac ako 180 hradov a minimálne toľko kaštieľov postavených v rôznych historických epochách. V minulosti boli dejiskom historických udalostí a ich majitelia dlhé stáročia ovplyvňovali chod krajiny.

Predchodcami hradov boli hradiská a opevnené dvorce, ktoré boli na Slovensku typické v 9. a 10. storočí. V 11. a 12. storočí sa začali stavať kamenné hradné objekty (napríklad Spišský hrad, Nitriansky hrad), ktoré intenzívnejšie pribúdali po tatárskom vpáde v rokoch 1241 a 1242. Množstvo kamenných hradov vzniklo najmä v pohraničných oblastiach a na dôležitých cestách, križovatkách alebo brodoch (napríklad Plavecký hrad, Branč, Oravský hrad, Liptovský hrad, Ľubovniansky hrad). Viaceré z týchto hradov získali funkciu župných hradov. To znamená, že panovník z nich prostredníctvom župana spravoval pridelené územie – župu. Hrady mali podobu kamenných pevností a stavali sa na strategických a ťažko prístupných miestach. Okrem obrannej a administratívnej funkcie slúžili aj na bývanie. Iný typ hradov tvorili tzv.

mestské hrady (napríklad banskoštiavnický Starý zámok, Kremnický hrad a Banskobystrický hrad), ktoré stavali predovšetkým bohaté mestá na svoju obranu.

Koncom 14. a začiatkom 15. storočia majitelia viaceré hrady prestavali a v hradných opevneniach vznikali nové samostatné paláce. Podstatnú zmenu v architektúre prinieslo renesančné umenie, v ktorom sa spájali pevnostné prvky s pohodlnosťou a reprezentačnosťou bývania. V 17. a 18. storočí začala väčšina hradov pustiť, pričom mnohé boli na kráľovský príkaz vypálené a ostali v ruinách. Panovník ich totiž považoval za centrá protihabsburského odporu, čím sa ich osud spečatil.

Niektoré sa však zachovali dodnes a stali sa sídlom expozícií približujúcich chod historických udalostí a spôsob života v danom regióne (Bratislavský hrad, hrad Devín, Trenčiansky hrad, Oravský hrad, Kežmarský hrad, Ľubovniansky hrad, Spišský hrad). Spišský hrad s okolitými pamiatkami v roku 1993 zapísali do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

Daniel Kollár a Jaroslav Nešpor

▼ Hrad Strečno v roku 1912

Na čom stoja slovenské hrady

Hradné komplexy Slovenska sú situované na rôznych formách zemského povrchu a na horninách rôzneho pôvodu, veku a stupňa porušenia. Väčšina hradov sa nachádza v bradlovom pásme, v jadrových pohoriach a v sopečných pohoriach Slovenska. Z usadených hornín v ich podloží prevládajú vápence, dolomity, travertíny, zlepenec, pieskovce a kremence. Z hlbinných a žilných vyvretých hornín sú zastúpené žuly, zo sopečnýchandezity, bazalty a ich tufy.

Pri budovaní hradísk a neskôr hradov sa najčastejšie využívali vyvýšené miesta, exponované, strmé, skalné bralá budované odolnejšími horninami, kde ťažko prístupný terén poskytoval prirodzenú ochranu. Na rovinatom území sa ako prirodzená ochrana hradov využívali vodné toky alebo močaristé a jazerné prostredie. Ochranu, ktorú poskytovala príroda, ľudia ešte umocnili výstavbou opevnení, ktoré mali často veľmi domyselné konštrukcie.

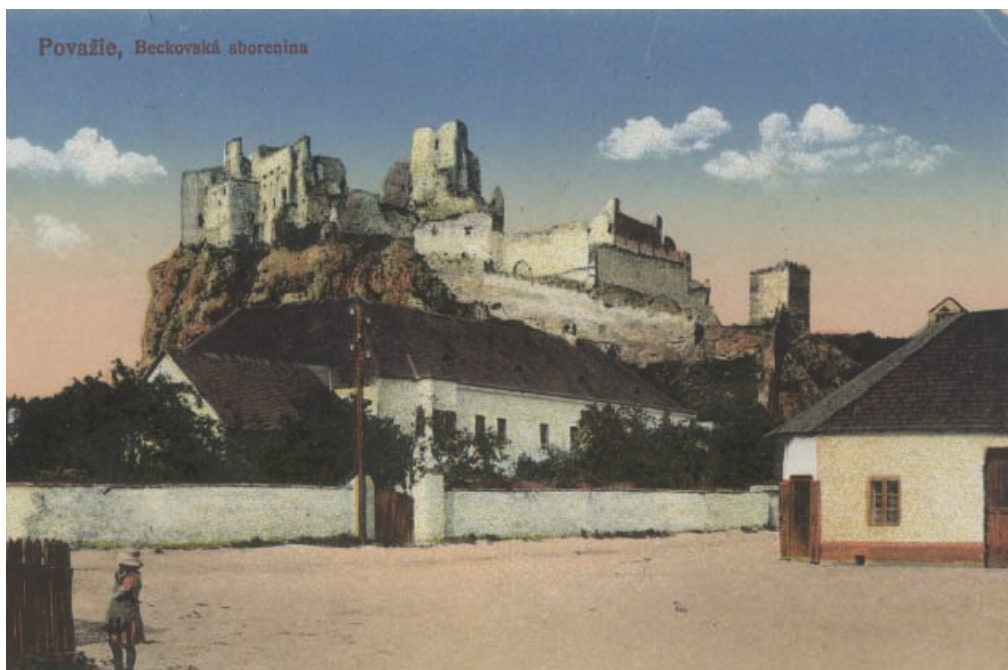
Niektoré hrady ako napríklad hrad Devín alebo hrad Beckov sú na obtočníkoch. Sú to formy zemského povrchu, ktoré vznikali činnosťou riek. Tvoria ich tvrdšie horniny, ktoré rieka nerozrušila, ale „obtiekla“. Aj podložie

Nitrianskeho hradu budujú horniny rôzneho veku, ktoré rieka Nitra oddelila od pohoria Tribeč postupným zarezávaním sa najskôr do mladších mäkkších a potom do starších tvrdších hornín. Oravský hrad alebo hrad Branč postavili na bradlách, hrad Strečno či Blatnický hrad zasa na príkrovovej troske z dolomitu a vápenca. Na pozostatkoch sopiek stoja Filákovský hrad, hrad Šomoška, hrad Hajnáčka, ale aj Levický hrad, hrad Sitno a Šarišský hrad. Pri stavbe Spišského hradu a Bojnického hradu sa využili travertínové kopy.

V dôsledku zložitého geologického vývoja Slovenska má väčšina hradných skál komplikovanú geologickú stavbu. Pestré horninové zloženie je veľmi často spojené s prejavom rôznych svahových procesov. V dôsledku toho dochádza ku gravitačnému rozvoľňovaniu svahov, vzniku blokových rozsadlín a polí, k skalným rúteniam a podobne. Toto všetko v kombinácii s procesmi zvetrávania a erózie, ale aj činnosti človeka, ohrozuje jednotlivé historické objekty. Pohyby v podloží hradov sa preto monitorujú, napríklad na Spišskom hrade, na hradoch Strečno, Lietava a inde.

Mária Bizubová

▼ Hrad Beckov v roku 1920

Hrad Devín

Bratislava-Devín

Hrad Devín, ktorý stojí na mohutnom skalnom kopci nad sútokom Dunaja a Moravy, je neobyčajne pôsobivou krajinou dominantou. Písala sa tu najstaršia história Slovákov a Slovenska.

Prístup

K hradu Devín je pohodlný a bezproblémový prístup z bratislavskej mestskej časti Devín (150 m), do ktorej premáva mestská hromadná doprava. Z centra obce od Kostola Panny Márie sa k hradu dostaneme bočnou ulicou, ktorou vedie červená značka. Postupne príde až k rozľahlému parkovisku pod hradom, ktoré využívajú najmä motorizovaní návštevníci. Bohatú históriu hradu približuje expozícia Mestského múzea. Hrad Devín, ktorý stojí na mohutnom skalnom kopci nad sútokom Dunaja a Moravy, je neobyčajne pôsobivou krajinou dominantou. Do hradného areálu sa vstupuje cez západnú Moravskú bránu. Prehliadková trasa vedie až ku hradnej

studni, ktorá sa nachádza na nádvorí stredného hradu. Pri studni sa nachádza vyhliadková terasa s výhľadom ponad spustený amfiteáter na Dunaj a rakúsky vrch Braunsberg. V nádhерnej scenérii s dvojfarebným sútokom Dunaja a Moravy vyniká elegantná štíhla veža s cimburím. Podľa povesti sa nazýva Panenská veža. Po moste ponad hradnú priekopu a po schodoch sa možno dostať na vrcholovú plošinu, odkiaľ je panoramatický výhľad do okolia.

Čas: Devín – hrad Devín ¼ hod. Turistický sprievodca: Okolie Bratislavy – Malé Karpaty (č. 7), Vydavateľstvo Dajama, Bratislava. Mapa: Malé Karpaty – Bratislava 1 : 50 000 (list 127), VKÚ, a. s., Harmanec.

▼ Hrad Devín v roku 1922

▲ Veduta hradu Devín (podľa J. Alta litografia A. Kunike 1826)

Povešť o Panenskej veži

Povešť rozpráva o rytierovi Mikulášovi, pánovi Devínskeho hradu, ktorý sa vybral na pytačky až do Korutánska. Do oka mu padla panna Margaréta pochádzajúca z bohatej korutánskej rodiny. Otec dievčaťa Mikulášovu prosbu zdvorilo odmietol, avšak rytier Margarétu uniesol. Panna Margaréta sa ani príliš nebránila, lebo sa jej mladý rytier páčil a po príchode do Devína aj jeho krásny hrad. Skôr ako došlo k svadbe, zavítal na Devínsky hrad Margaretin strýc Rafael, opát z Isenburgu. Jeho ozbrojenci sa zmocnili mladej dievčiny, vysadli na koňa a cvalom sa vydali späť do Korutánska. Rytier Mikuláš ich však dostihol a po boji získal späť svoju vyvolenú. Po návrate na hrad sa začali konať prípravy na svadbu. Len čo si v hradnej kaplnke zaľúbenci povedali svoje áno, na nádvorí hradu však opäť zarinčali zbrane. Opäť Rafael ľstou oklamal stráž a vtrhol do hradu. Korutánci boli v prevahe a rytiera Mikuláša donútili ustúpiť do štíhlej veže na skalnej ostrohe čnejúcej nad sútokom Dunaja s Moravou. Keď časom dvere veže pod náporom sekier a ohňa povolili, rytier Mikuláš v nerovnom boji padol. Jeho mladá nevesta od žiaľu skočila do Dunaja. Mútne vody rieky pannu Margarétu v jej svadobný deň pochovali a veža na skalnej ostrohe od tých čias nesie meno Panenská veža.

História

Devínske návršie bolo osídlené od pradávna. V 2. až 4. storočí ho Rimania zahrnuli do pevnostného systému Limes Romanus, ktorý chránil hranice Rímskej ríše pred útokmi barbarov. Obranný val, ktorý tu zanechali, využili neskôr Slovania a v 9. storočí v tomto priestore vybudovali veľkomoravskú pevnosť, podľa zápisu vo Fuldských análoch nazývanú Dowina, kde v roku 864 východofranský kráľ Ľudovít Nemec obklúčil knieža Rastica. Avšak ešte z avarského obdobia pochádza jedna z povestí o hrade.

„Devín-hrad“

Keď Avari opanovali krajinu, zo starej kniežacej rodiny, ktorá tu žila, zostala nažive len kniežacia dcéra, krehká dievčina. Raz v lese stretla mládenca, ktorý sa spolu so svojimi druhmi vzoprel Avarom. Na radu kňaznej nad sútokom Moravy s Dunajom vybudovali hrad. Zatiaľ čo chlapi napádali Avarov v poli, kňazná spolu s ostatnými ženami chránili „Devín - hrad“. Avari Devín nedobyli a zvyšok nepriateľov rozprášili chlapi.

Osídlenie Devína nezaniklo ani po rozpade Veľkej Moravy. Jeho ťažisko sa prenieslo na územie dnešnej obce až v polovici 13. storočia, keď na skalisku nad sútokom Dunaja a Moravy postavili kamenný hrad. Po

▲ *Horný hrad z juhovýchodu*

prvýkrát sa v písomných prameňoch spomína v súvislosti s uhorsko-českými vojnami v roku 1271. Devín sa niekoľkokrát dostal do vlastníctva Rakúšanov. Pred rokom 1419 ho vykúpil z rúk Heringa Lessela palatín Mikuláš Garai, ktorý potom od kráľa Žigmunda dostal hrad do zálohu a neskôr do vlastníctva. Zásluhou Garaiovcov Devín opevnili a rozšírili o stredný hrad.

Po smrti Mikulášovho syna Ladislava kráľ Matej Korvín daroval Devín grófom zo Svätého Jura a Pezinka, ktorí pokračovali v započatom opevňovaní dolného hradu. Po vymretí svätajurskej vetvy rodu sa v roku 1527 stali vlastníckmi Devína Báthoryovci. Už o dva roky museli hrad brániť pred oddielmi Osmanov postupujúcich k Viedni. Po tejto skúsenosti Báthoryovci opevnili pobrežnú cestu pod hradom a zaslúžili sa o úpravu starých i výstavbu nových objektov. Keď rod Báthoryovcov vymrel, Devína sa dočasne zmocnil Ján Keglevich, ktorý zvyšovaním útlaku vyprovokoval útok poddaných. Devínčania za pomoci levárskeho zemepána Siegfrieda Kolonicha v máji roku 1616 hrad dobyli. O štyri roky neskôr Devín neodolal ani povstaleckému vojsku Gabriela Bethlena.

Hradné panstvo prechodne spravované kráľovskými kastelánmi získal v roku 1635

▼ *Panenská veža*

do dedičného vlastníctva Pavol Pálffy. Hrad v tomto období plnil zväčša iba funkciu správneho a hospodárskeho centra k nemu prislúchajúcich majetkov. Za Thökölyho i počas Rákócziho protihabsburského povstania ešte úspešne vzdoroval opakovaným útokom, ale v roku 1809 sa už jeho stráže neubránili napoleonskej armáde. Francúzi zanedbanú pevnosť obsadili a v tom istom roku vyhodili do vzduchu.

Sláva feudálneho hradu zapadla a na výslnie sa tísila veľkomoravská tradícia Devína, ktorý sa stal jedným zo symbolov národného obrodenia a slovanského odboja za slobodu. V nedeľu 24. apríla 1836 podnikol Ľudovít Štúr so svojimi pätnástimi najhorlivejšími stúpenkami pamätnú vychádzku štúrovcov na hrad. Bola pripomenutím zašlej slávy Veľkej Moravy, ktorú považovali za najsvetlejšie obdobie národných dejín Slovákov. Známu vychádzku štúrovcov na Devín v apríli 1836 pripomína na hrade pamätná tabuľa. Mýtus okresaný poznatkami archeologického výskumu našiel v posledných desaťročiach svoj výraz vo vyhlásení Devína za národnú kultúrnu pamiatku, v konzervácii ruiny a v pamiatkovej úprave celého areálu.

Súčasnoscť

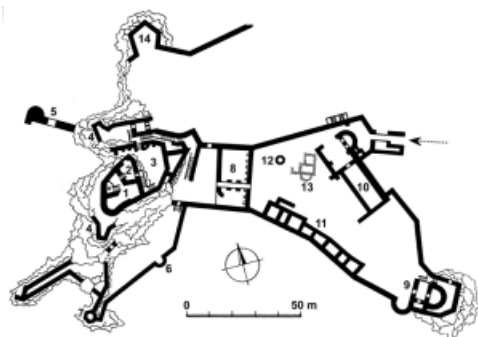
Pôvodný stredoveký hrad stál na temene devínskej skaly. Rozlohu tohto zničeného objektu približne vymedzuje súčasné obmurovanie vrcholovej plošiny (1) a malého dvorčeka (2) na severe, odkiaľ sú prístupné suterén i jaskynné priestory v skalnom masíve prispôbené potrebám obyvateľov hradu. K hornému hradu patrilo nižšie položené predhradie (3) a jeho obranu posilňovali pozdĺžne bašty (4) na severe a na juhu.

Hlbokú skalnú trhlinu smerujúcu od južnej bašty na juhovýchod uzatvára múr so vstavaným portálom. Takto chránenou rozsadlinou bolo prístupné dolné obranné pásmo, z ktorého sa pod skalou zachovala západná brána (5), niektoré fragmenty múrov a úsek východnej hradby s polkruhovou baštou (6) a polygonálnou vežičkou (7), ktorá podľa povesti dostala pomenovanie Panenská alebo Mníška.

Prístup na horný hrad pretína na východnom úpätí brala mohutná obmurovaná šijová priekopa (8) preklenutá mostom. Pred ňou sa na nádvorí stredného hradu nachádzajú zvyšky paláca Garaiovcov (9) i Báthoryovcov (10), pozostatky dlhej hospodárskej budovy (11) a studňa (12), ktorú vylámali v skale do hĺbky 55 m. V ploche nádvorja je vyznačený aj pôdorys archeologicky preskúmanej rímskej obytnéj stavby (13).

▲ Nádvorie s hradnou studňou

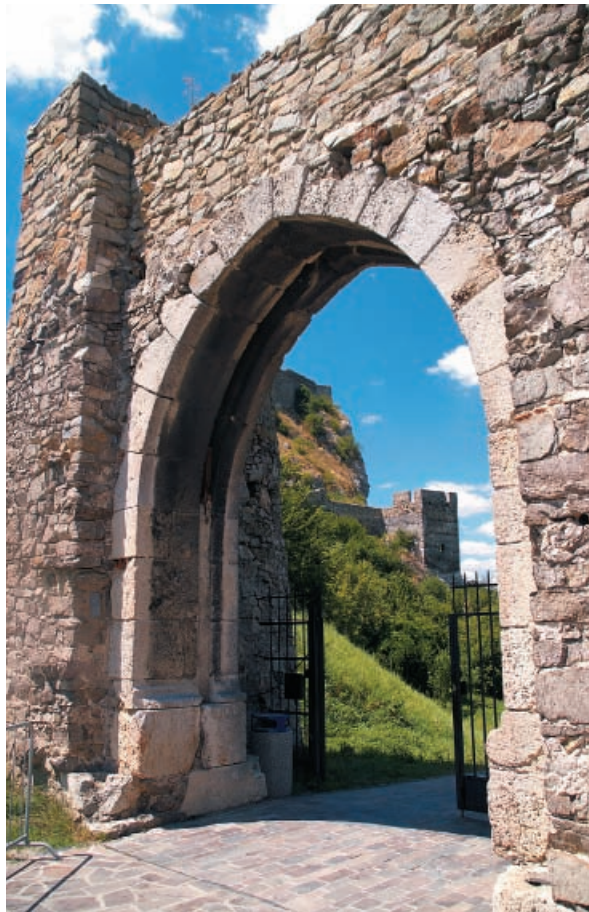
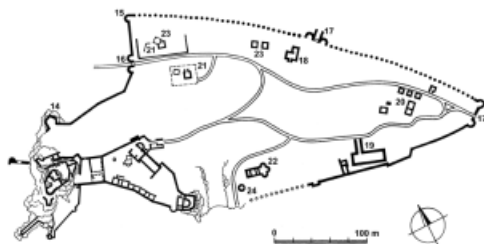
Povešť o hradnej studni

Na hrade Devín dlho-predlho chýbala voda. A tak hradný pán vybral najmocnejších zo svojich poddaných a sľúbil im, že keď vykopú na Devíne studňu, tak dostanú slobodu. Tí skutočne studňu vykopali a naši pritom aj hrudku zlata, z ktorého dali zhotoviť brošňu. Hradnému pánovi odovzdali vodu a jeho manželke šperk. Vtedy diabol v podobe mrzkého šaša našuškal hradnému pánovi, že zlata bolo možno aj viac. Kopáči si namiesto slobody vyslúžili žalár a nakoniec ich vrhli z brala do Dunaja. Úbožiaci pred smrťou prekliali hradného pána i jeho šaša, ktorí sa potom presne o rok a jeden deň nešťastnou náhodou zrútili z toho istého miesta do Dunaja.

▲ Hradný múr s pamätnou tabuľou E. Štúra

Rozľahlý priestor dolného hradu bol dôkladnejšie opevnený len v západnej časti, kam viedla najdôležitejšia prístupová cesta. Hradba sa tu ťahá od polygonálnej delovej bašty (14) na nižšom severnom výbežku brala až po severnú nárožnú baštu (15). Prelomná je len vstupnou bránou (16). Inak okrem nedokončenej juhovýchodnej hradby bol dolný hrad opevnený len starým valom veľkomoravského hradiska, do ktorého vstavali na východe a na severe ďalšie dve murované brány (17). Uzlový bod komunikačného sys-

Vstup do hradu ▲

tému v blízkosti severnej brány kontrolovala strážnica (18) odkrytá pri archeologickom výskume. Ďalší objavený priestor, pravdepodobne muničný sklad, predstavuje obdĺžnikový objekt (19) zapustený hlboko do zeme pri juhovýchodnej hradbe. Na hospodársku funkciu dolného hradu poukazujú náznakovo rekonštruované menšie remeselnícke objekty (20). Nachádzajú sa tu tiež pripomienky starších vekov: pamiatky z rímskych čias (21), náznakovo rekonštruovaný veľkomoravský kostol s tromi apsidami (22), podobne prezentované obydlia z 11. až 13. storočia (23) alebo kruhová kaplnka (24) z toho istého obdobia.

Zaujímavosti v okolí

Východiskom vychádzky na hrad je bratislavská mestská časť Devín známa predovšetkým ako turistické východisko výletov do časti Devínskych Karpát. Obec pravdepodobne vznikla z poddanskej osady pod rovnomeným hradom. Možno je však ešte staršia ako

▲ *Pohľad z hradu na nivu Moravy*

samotný hrad. Prvý raz sa spomína v listine z roku 1254. Už v prvej polovici 20. storočia bol Devín vyhľadávaným výletným miestom najmä pre výborné občerstvenie - známe ríbezľové víno a ryby. V roku 1922 pri úprave štátnych hraníc pripadla časť územia obce Rakúska. V rokoch 1938 až 1945 bol Devín súčasťou Veľkonemeckej ríše. V roku 1946 obec pričlenili k Bratislave, dodnes si však zachovala vidiecky charakter. Z kultúrno-historických pamiatok je najhodnotnejší pôvodne gotický rímsko-katolícky Kostol Panny Márie. Pochádza z prvej polovice 14. storočia. V rokoch 1677 a 1772 ho zrenovovali, čím získal barokové a klasicistické črty.

Unikátnou a z hľadiska flóry a fauny veľmi zaujímavou lokalitou je národná prírodná rezervácia Devínska Kobyla. Rozprestiera sa v najjužnejšej časti Devínskych Karpát na ploche 101 ha medzi Devínskou Novou Vsou, Dúbravkou a Devínom. Jedinečnosť územia dokumentuje výskyt 234 druhov húb, 110 druhov lišajníkov, 100 druhov machov

a 1 100 druhov rastlín. Na južných a juhozápadných svahoch Devínskej Kobyly rastú viaceré suchomilné a teplomilné spoločenstvá so vzácnymi a chránenými druhmi rastlín a živočíchov. Lesy na juhozápadných svahoch sú zvyškom pôvodných teplomilných dúbav s dubom plstnatým, dubom letným a dubom cerovým. Cez národnú prírodnú rezerváciu vedie 4 km dlhý náučný chodník. Na jeho trase je 7 tematických zastávok s informačnými panelmi.

Najzaujímavejšou lokalitou národnej prírodnej rezervácie Devínska Kobyla je pieskový odkryv na vrchu Sandberg. Nachádzajú sa tu horninové zvyšky z treťohorného mora s vodorovne uloženými vrstvami, ktorých vek sa odhaduje na 14 až 16 miliónov rokov. V roku 1996 otvorili pre turistickú verejnosť ďalšiu náučnú trasu. Náučný chodník Nívu Moravy vedie popri rieke Morava z Devína cez Devínsku Novú Ves do obce Vysoká pri Morave. Na trase dlhej 23 km je 16 informačných tabúl.

Hrad Pajštún

Borinka

Ideálnym výletom z Bratislavy západným smerom je návšteva neďalekej zrúcaniny hradu Pajštún, ktorý sa vypína nad obcou Borinka v Malých Karpatoch.

Prístup

Vychádzku na hrad odporúčame začať pri kostole v obci Borinka (235 m), kde môžeme nechať aj zaparkované auto. Z priestranstva pred kostolom a obchodom odbočíme na sever do bočnej ulice. Sprevádzať nás budú červené turistické značky. Na rohu ulice stojí požiarna zbrojnica a na nej umiestnená tabuľa nás informuje o histórii hradu, ktorý sme si vybrali za cieľ návštevy. Ulicou stáčajúcou sa doľava sa dostaneme až na nespevnenú cestu, ktorá vedie za obcou v lese hlbokým výmoľom. Vyššie pokračuje viacvrstevnicovým smerom. Onedlho sa nám z lúky na ľavej strane ponúka pekný výhľad na Borinku a okolie. Cesta smeruje k studničke, od ktorej nasleduje strmý vý-

stup po spádnici vysokou bučinou pod hradné bralo. Do areálu hradu Pajštún (486 m) vstúpime južnou bránou. Z hradných ruín je nádherný výhľad na Malé Karpaty a južnú časť Záhorskej nížiny. Za dobrého počasia vidieť až rakúske Alpy.

Čas: Borinka – Pajštún ¾ hod. Turistický sprievodca: Okolie Bratislavy – Malé Karpaty (č. 7), Vydavateľstvo Dajama, Bratislava. Mapa: Malé Karpaty – Bratislava 1 : 50 000 (list 127), VKÚ, a. s., Harmanec.

História

Vznik hradu Pajštún nepoznáme. Niektorí bádatelia pripúšťajú jeho stotožnenie s hradom Stupava, ktorý v roku 1271 dobyli vojská českého kráľa Přemysla Otakara II. (Pajštún síce čnie nad obcou Borinka, ale ešte aj dnes patrí do katastrálneho územia mesta Stupava). Pravdepodobnejší je názor, že hrad nechal vybudovať Rugerius z Tallesbrunnu (malej dedinky v susednom Rakúsku neďaleko rieky Morava v časti zvanej Marchfeld) v poslednej tretine 13. storočia. Dal mu pravdepodobne nemecké meno v základnej podobe písané asi ako Peilenstein, z čoho sa v slovenskom jazykovom prostredí vyvinul hovorový tvar Pajštún. Isté je, že jestvoval pred rokom 1390, keď kráľ Žigmund daroval hrad Pajštún do dedičného vlastníctva Petrovi z rodu grófov zo Svätého Jura a Pezinka. Po vymretí tohto rodu v roku 1543 mal hrad v prechodnom zálohu Gašpar Serédy. Podľa jednej z povestí šiel o hradnom pánovi chýr, že chodí s „chmúrou“ na čele. Ľudia ho vraj medzi sebou volali Smutný Gašpar.

Smutný Gašpar

Smutného - presmutného veľmoža Gašpara Serédyho nevedelo nič rozveseliť. Kastelán Strajchel sa už bál aj o jeho život, a tak s pajštúnskym richtárom Ničom dali hlavy dokopy a vyhúťali čosi nevidané. Luciferovi do pekla poslali list podpísaný vlastnou krvou, aby im poslal takého gašpara, čo by ich pána aspoň raz rozosmial. Na hrad tak

▲ Hrad Pajštún okolo roku 1905

▲ **Hrad Pajštún na kresbe J. Le Dentu z polovice 17. storočia**

prišiel čert Rumo preoblečený za dvorného blázna a vystrájal také čertoviny, až pán Serédy pukal od smiechu. Keď sa Rumo vyšantil, tých, čo spísali žiadosť, si za odmenu vzal do pekla. Ktovie, možno i podľa mena hradného pána sa odvtedy dvorným šašom hovorí aj gašparkovia.

V roku 1552 dostal Pajštún do užívania verný prívrženec kráľa Ferdinanda I. bratislavský župan Eck Salm a o štyridsať rokov neskôr si so súhlasom cisára Rudolfa II. zálohovaný Pajštún vymenil so Salmovcami Mikuláš Pálffy. Tento zakladateľ bohatstva a slávy rodu, vojvoda ovenčený víťazstvami v bitkách s Osmanmi, v roku 1600 zomrel. O tri roky vdova Mária Fuggerová so synmi získala na Pajštún kráľovskú donáciu a v roku 1619 Pajštún pri delení majetku medzi súrodencami pripadol Pavlovi.

Pavol Pálffy, vzdelaný a rozhľadený šľachtic, ktorý dosiahol hodnosť uhorského palatína, dal v štyridsiatych rokoch 17. storočia Pajštún veľkoryso prestavať. Prácu zveril najvýznamnejším talianskym fortifikačným staviteľom a umelcom, ktorí pôsobili v habsburskej monarchii. Približne v tom istom čase prestavali aj kaštieľ v Stupave a postupne doň preniesli správu panstva. Za svojej existencie mal hrad mnohých kastelánov. Podľa viacerých legend dobrých i bezcitných. Jedna vraví o obzvlášť krutom kastelánovi.

Krutý kastelán

V obci pod hradom chudobnému dedinčanovi Lackovi Mikulíkovi zomierala žena.

Poslednou nádejou bol hradný lekár, ale kastelán Tupík vyrušený v noci zo spánku mu odmietol pomôcť. Vtom bolo počuť polnočné trúbenie, počas ktorého ožival pajštúnsky duch. K nemu sa obrátil dedinčan s prosbou o pomoc. Polnočnú baštu zalialo svetlo, zahrmelo a keď sa Mikulík vrátil z hradu domov, jeho žena bola zdravá. Správca Tupík sa chcel Lackovi pomstiť. Poslal ho s listom ku grófovi Erdődyemu a prikázal mu, aby bol s odpoveďou o hodinu späť. Pajštúnsky duch však vystrojil Lackovi na pomoc čarovný koč s čertom, ktorý mu pomohol úlohu splniť a za odmenu si odviezol Tupíka do pekla.

Hrad napriek požiaru po zásahu bleskom bol v polovici 18. storočia stále obývateľný. Osudným sa mu stali až napoleonské vojny. V júni 1809 počas ťaženia proti Viedni francúzske vojská obsadili Bratislavu a okolie. Hoci hrady v 19. storočí už nemali strategický význam, Francúzi pred odchodom z tohto priestoru vyhodili Pajštún do povetria. Z tých čias sa zachovala jedna povesť, podľa ktorej sa vraj donedávna na hrade zjavoval duch krvilačného rytiera.

Krvilačný rytier

Na Pajštúne žil kedysi rytier, ktorý okrádal a mučil ľudí. Mal však dobrú ženu, ktorá raz dokonca siedmich nevinných ľudí tajne vypustila z mučiarnie. Rytier ju za tento skutok v hneve prekal mečom. Svedomie ho hrýzlo, no on ho prehlušoval ešte väčšími zverstvami. Presne po roku od manželkinej smrti však našli na hrade aj mŕtve telo rytie-